

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 23 Sayı: 45 (Year: 23 Issue: 45)

Mart-2020-Eylül 2020 (March 2020-September 2020)

E-ISSN: 2149-9098

****Araştırma Makalesi****

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki İletişimlerinde İnsan Hakları Dilinin İnşası: Bir Metafor Araştırması*

Çağıl Öngen-Köse, Burcu Hatiboğlu-Kısat ve Özge Sanem Özateş-Gelmez**

Öz

Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmet eğitimine devam etmekte olan lisans öğrencilerinin, insan haklarını ve sosyal adaleti gerçekleştirme hedeflerini nasıl kavramlaştırdıklarını metafor analizi aracılığıyla anlamaktır. Öğrencilerin bu iki kavram çerçevesinde ürettikleri metaforlar analiz edilerek, hakim kültürel değer yargılarının insanı odak alan mesleklerin temel becerilerinden biri olan iletişimi nasıl etkileyebileceği değerlendirilmiştir. Böylece mesleki iletişimin insan hakları dilini kullanmasının önemi tartışmaya açılmıştır. Öğrencilerin insan haklarına ilişkin ürettikleri metaforlar; insan haklarının neliği, insan haklarının korun[a]maması, ve insan haklarında ısrar etme şeklindedir. Öğrencilerin sosyal adalet kavramına dair ürettikleri metaforlar ise benzer biçimde sosyal adaletin neliği, sosyal adaletin sağlan[a]maması ve sosyal adalette ısrar etme temaları altında ele alınmıştır. Araştırma sosyal hizmet bölümü lisans öğrencilerinin, birey, grup ve toplulukları dezavantajlı ve incinebilir kılan ekonomik, toplumsal, politik, kültürel koşullar konusunda bilgi sahibi olduklarını ve insan hakları perspektifini, sosyal adalet bağlantısıyla ele aldıklarını göstermektedir. Böyle bir perspektifin gelişmiş olması, mesleki iletişimde insan hakları dilinin kullanılacağına dair umutvar bir öngöründe bulunmayı sağlamaktadır. Ancak öğrencilerin geliştirdiği kimi metaforlarda, mesleki iletişimde insan hakları dilinden hayırseverlik diline kayılmasına zemin hazırlayabilecek hakim kültürel değer yargılarının izlerine de rastlanmaktadır. Bu açıdan öğrencilerin, insan hakları dilinin önündeki tuzaklara ilişkin farkındalık geliştirerek insan hakları ve sosyal adalet değerlerini içselleştirmelerini ve kültürel yetkinliklerini geliştirmelerini hedefleyen bir eğitime ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: İnsan hakları, sosyal adalet, mesleki iletişim, insan hakları dili, metafor analizi.

* Geliş tarihi: 04/12/2019 • Kabul tarihi: 22/02/2020

**Çağıl Öngen-Köse: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Doktora Programı.

Orcid no: 0000-0003-4018-9891, cagil.ongen@gmail.com

Burcu Hatiboğlu-Kısat: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü. Orcid no: 0000-0002-4396-8412, burcuhatiboglu@gmail.com

Özge Sanem Özateş-Gelmez: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü. Orcid no: 0000-0002-5990-4480, sanemozge@gmail.com

**** Research Article ****

Construction of Human Rights Language in the Professional Communication of Social Workers: A Metaphor Analysis*

Çağıl Öngen-Köse, Burcu Hatiboğlu-Kısat, and Özge Sanem Özateş-Gelmez**

Abstract

The purpose of this research is to understand with the help of metaphor analysis technique, how undergraduate social work students conceptualize human rights and social justice. The metaphors created by the students analyzed and how dominant cultural value judgments affected communication which is one of the basic skills of people-oriented professions was evaluated. The metaphors created regarding to human rights are, the essence of human rights, [un]protection of human rights, insisting on human rights. The metaphors created regarding to social justice are, the essence of social justice, [un]providing social justice, insisting on social justice. The research indicates that undergraduate social work students have knowledge about economic, social, political and cultural conditions that make individuals, groups and communities vulnerable and they are able to conceptualize human rights perspective with its connection with social justice. The development of such a perspective makes it possible to predict that the human rights language will be used in professional communication. But some metaphors created by students bear the traces of dominant cultural value judgments which can affect professional language to change from the language of human rights to the language of charity. Thus, it is essential to reorganize the education program in order to enable students to internalize the values of human rights and social justice and become more culturally competent via being more cautious about the obstacles in the language of human rights and more.

Keywords: Human rights, social justice, professional communication, language of human rights, metaphor analysis.

* Received: 04/12/2019 • Accepted: 22/02/2020

** Çağıl Öngen-Köse: Hacettepe University Institute of Social Sciences Social Work Doctoral Program. Orcid id: 0000-0003-4018-9891, cagil.ongen@gmail.com
Burcu Hatiboğlu-Kısat: Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Social Work. Orcid id: 0000-0002-4396-8412, burcuhatiboglu@gmail.com
Özge Sanem Özateş-Gelmez: Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences Department of Social Work, Orcid id: 0000-0002-5990-4480, sanemozge@gmail.com

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki İletişimlerinde İnsan Hakları Dilinin İnşası: Bir Metafor Araştırması

Sosyal hizmet, çok boyutlu sosyal sorunların çözülmesi, toplumsal refahın ve insanların iyilik hallerinin geliştirilmesi, temel insan haklarının korunması yönünde bilgi temelinin yanı sıra beceri ve değer temelleri üzerine kurulu, uygulamalı bir disiplin ve meslektir. Dolayısıyla sosyal hizmet, sosyal sorunları birey, grup, topluluk, örgütsel yapı ve toplum boyutunda analiz ederek, bu sorunları ortaya çıkaran yapısal nedenleri ve arka planda yer alan iktidar ilişkilerini, eşitsizlik, ayrımcılık ve baskıları görünür kılarak onlarla mücadele edebilmek için çalışır. Bu mücadeleyi daimî kılan, insanı odak alan tüm mesleklerin özünde var olması gereken insan hakları ve sosyal adalet ilkeleridir. Bu ilkeler, temel kişi haklarına ve insan onuruna saygılı bir toplumsal refah idealini hayata geçirebilmek için toplumsal koşulların dezavantajlı kıldığı insanlarla hiyerarşik olmayan bir mesleki iletişimin kurulmasıyla hayat bulur. İnsan hakları dilini temel alması gereken bu iletişim biçimi, birlikte çalışmaya dayanan, güçlendirici ve özgürleştirici pratiklerle donatılmış, farklılıklara duyarlı ve hak temelli bir uygulama çerçevesi için kaçınılmazdır.

Bir yandan neoliberal ekonomik politikaların, sosyal hizmetler dahil olmak üzere tüm kamusal hizmetleri sınırlandırdığı, yapısal eşitsizlikler karşısında bireyci ve palyatif nitelikte hizmet sunumuna odaklanıldığı, diğer yandan insanın insansal olanaklarını gerçekleştirmesinin ve geliştirmesinin önünde engel oluşturan değer yargılarının kutsandığı koşullarda insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan mesleki çalışmalara çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Zira bu koşullarda dahi insanı odak alan mesleklerde çalışanlar için sosyal adaleti, insan onurunu, temel kişi haklarını ön planda tutabilmek hem hizmet sunanları hem de hizmet alanları, daha fazla eşitsizlik ve adaletsizlik yaratan girdaptan çıkartabilecek yegâne yoldur. Bu nedenle insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri, sosyal hizmet uzmanlarının da dahil olduğu insanı odak alan meslek çalışanları için insanın, yalnızca insan olması dolayısıyla sahip olduğu değerlerin gözetilebilmesi idealini hatırlatmakta ve bu idealin gerçekleştirilebilmesi için uygulamaya dönük adımları sunmaktadır.

Bu noktada “insan değerinin bilgisiyle” hareket edebilmeyi sağlayacak temel adımlardan ilki, kültüre atfedilen baskıcı değer yargıları karşısında insan hakları diliyle kurulacak mesleki bir iletişimin geliştirilebilmesidir. Zira sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları sırasında karşılaştıkları kişilerin, hakim toplumsal düzenin ve kültürel kabullerin dışında kalanlar olması, mesleki iletişimde kullanılan dilin, bir insan hakları dili olarak kurulmasını gerektirir. Bu gereklilikten hareketle bu araştırmada, metafor çalışmasıyla geleceğin sosyal hizmet uzmanlarının, insan hakları ve sosyal adalet gibi temel mesleki ilkeleri nasıl kavramsallaştırdıkları ortaya konulmuştur. Ortaya çıkan kavramsallaştırmalar, hakim değer yargıları karşısında, mesleki iletişimde insan hakları dilinin kurulması gerektiği kabulüyle değerlendirilmiştir.

İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Değerlerini Temel Alan Mesleki İletişimde İnsan Hakları Dilinin İnşası

Bir insan hakları mesleği olarak tanımlanan sosyal hizmetin, insan haklarının korunabilmesi ve sosyal adaletin gerçekleşebilmesi için insan olarak kendi haklarını koruyamayan, kolayca incinebilir kişiler ve gruplar için haklarını savunmalarına destek olma sorumluluğu açıkça vurgulanmış, sosyal hizmet uzmanlarının ayırıcılık yapmadan, bütün insanların yalnızca insan olmaları nedeniyle eşit olarak değerli ve saygıdeğer olduklarını kabul etmesi gereğinin altı çizilmiştir (Sosyal Hizmet Uzmanları için Etik Kılavuz, 2017). İnsanı odak olan çoğu mesleğe atfedilen bu sorumluluk ve gerekliliklerin yerine getirilebilmesi için mesleğin uygulayıcıları, mesleki olarak ilişkilendikleri kişilerin yaş, sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik ve yönelim gibi farklılıklarıyla ilgili baskıcı kültürel değer yargılarını anlamalı ve mesleki iletişimi de bu farkındalıkla sürdürmelidir. Çünkü mesleki becerilerin önemli bir ögesi olan iletişimde insan hakları dilinin kullanılması ancak böylesi bir farkındalıkla mümkündür. Bununla beraber insan hakları ve sosyal adalet değerlerini önceleyen ve insan hakları dilini kullanan bir mesleki iletişim anlayışının gelişimi, refah devletinin tarihsel gelişimine paralel olarak yeni yeni tartışılmaktadır.

Refah devletinin ortaya çıkışına, yıllar içerisindeki evrimine ve dönüşümüne paralel olarak sosyal hizmet mesleğinin uygulama çerçevesi de değişmiştir. 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başında dini ve hayırseverlik temelinde örgütlenen ilk sosyal

hizmet örgütlerinde, paternalist ve ahlakçı bir değer sisteminin hakim olduğunu belirtmek gerekir (Shardlow, 2009). Sosyal sorunları kontrol altında tutmaya odaklanan bu bakış açısı çerçevesinde korku, acıma ve hatta tiksinti gibi duyguları içeren değer yargıları mesleki değerlendirmeleri de belirlemiştir. Bu süreçte mesleki iletişimin, suçlayıcı, nesneleştirici ve dışlayıcı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Nitekim refah devleti uygulamalarının kurumsallaşmaya başladığı döneme kadar, yoksulları içinde buldukları koşullardan sorumlu tutan bir bakış açısının yardım faaliyetlerine hakim olduğu bilinmektedir (Hopkins, 1996).

Baskın değer yargılarının mesleki değerlendirmeler üzerindeki etkisinin eleştirel olarak ele alınması, II. Dünya Savaşı'nın ardından gelişen refah devletleri döneminde mümkün olmuştur. Bu dönemde özellikle farklı etnik gruplar, cinsel yönelim, kürtaj, madde bağımlılığı gibi olgulara yönelik baskın kültürel değer yargılarının mesleki kararlar üzerindeki olumsuz etkileri tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmayla birlikte gelişen farkındalıkla, ahlakçı tutumlar terk edilerek, sosyal hizmet etiği ve meslek ahlakının gelişmeye başladığı bir süreç ortaya çıkmıştır (Reamer, 2014). Bu çerçevede Felix Biestek, 18. yüzyılda yaşamış Alman filozof Kant'ın "koşulsuz buyruk" olarak kavramlaştırdığı ve tüm insanlara kendi amaçlarımızın bir nesnesi olarak değil, kendi amaç ve isteklerine sahip kişiler olarak bakılması gerekliliğine ilişkin felsefi anlayışından yola çıkarak, sosyal hizmet mesleğinin etik ilkelerinin çerçevesini çizmiştir (Akt. Banks, 2006: 29). Biestek'in bireyselleştirme, duyguların amaçlı dışavurumu, kontrollü duygusal katılım, kabul, yargılayıcı olmayan tutumlar, kendi kaderini tayin etme ve gizlilik olarak sıraladığı bu değerler sosyal hizmet uzmanlarının, hizmet alanlarla kurdukları mesleki iletişimde uzunca bir süre yol gösterici olmuştur. Ancak 1960'lı yıllarda sosyal hizmetin fazlasıyla birey odaklı olduğu ve yaşanan sorunların arka planını oluşturan sosyal, politik, ekonomik ve kültürel bağlama ilişkin noktaları yeteri kadar dikkate almadığı eleştirileri, güç ilişkileri, eşitsizlik, ayrımcılık, baskı gibi yapısal etmenlerin de kapsanabileceği daha geniş odaklı bir değer temelinin yerleşmesine öncülük etmiştir (Thompson, 2014: 170). Neil Thompson'ın (2014) özgürleştirici değerler olarak adlandırdığı bireysellikten uzaklaşma, eşitlik, sosyal adalet, birlikte çalışma, yurttaşlık, güçlenme, otantiklik değerleri kökleri çok daha derinde olan eşitsizliklerle, damgalanmayla, hak ihlalleriyle mücadele ederken mesleki iletişimin, insan hakları diliyle kurulması gerekliliğini göstermiştir.

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği'nin (IASSW) birlikte oluşturduğu sosyal hizmet mesleğine ilişkin tanımlar, yıllar içerisinde sosyal hizmet mesleğinin odağının, özgürleştirici değer temeline uygun olarak daha geniş ve bütüncül bir perspektife evrildiğini göstermektedir. Bu çerçevede insan hakları dilinin, mesleki iletişimde önemsenmeye başlamasının tarihini 1970'lerle başlatmak mümkündür. Bugün sosyal hizmet, sosyal değişimi ve gelişimi, toplumsal bağlılığı, insanların güçlenmesini ve özgürleşmesini destekleyen uygulamalarını, sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı değerlerini temel alarak gerçekleştirmeyi hedefleyen bir meslek olarak tanımlanmaktadır (IFSW ve IASSW, 2014).¹

Sosyal hizmetin tanımı açısından insan haklarına ve sosyal adalete yapılan vurgunun daha açık hale geldiği bu dönemin aynı zamanda, sosyal refah hizmetlerinin törpülediği, sosyal sorunlara ilişkin hayırsever ve paternalist bakış açılarının yeniden gündeme geldiği bir dönem olması dikkat çekicidir. Hakim değer yargılarının, neoliberal ve neo-muhafazakar paradigmanın savlarıyla şekillendiği günümüzde, yoksullar da bir kez daha ya suç ve şiddetin yaygınlaşmasının ve toplumsal patlamaların temel aktörleri ya da içinde buldukları durumun temel sorumluları olan acınası kişiler olarak görülmeye başlanmıştır. Kontrol altında tutma talebinin sonucu olarak ortaya çıkan böylesi bir bakış açısıyla, acıma ve korkunun nesnesi haline getirilen kişilerin temel haklarının korunması için çalışmak hiç de kolay değildir (Buğra, 2005).

Bu zorluğa rağmen sosyal hizmetin, bir insan hakları mesleği olma iddiasını sürdürebilmesinin tek bir koşulu bulunmaktadır: Her bir kişinin, yalnızca insan olmaktan dolayı sahip olduğu değeri bağlamında şekillenen, insansal olanaklarını gerçekleştirmeyi ve geliştirmeyi mümkün kılan insan haklarının korunmasında ısrar etmek. Temel kişi hakları olarak insan haklarının korunması, bir yandan insana özgülenen olanakları gerçekleştirirken hiç kimseye dokunulmamasını sağlayacak, öte

¹ 2014 yılına gelene kadar sosyal hizmet alanına ilişkin tanımlar şu şekildedir: 1957 yılında yapılan tanıma göre küresel sosyal hizmet, birey ve grupların topluma daha iyi uyum sağlamaları amacıyla çalışan ve bu amaç doğrultusunda hem birey ve grupların gelişimlerini sağlamaya yardımcı olan hem de çevresel kaynakları harekete geçirmek için spesifik bilgi, beceri ve ilkelere sahip olan bir meslektir (IFSW, 1957). 2000'de yapılan tanım ise önceki tanımın bireyci anlayışından biraz daha uzaklaşarak sosyal hizmeti, sosyal değişim ve insanların iyilik hallerinin gelişimi için insan ilişkilerinde sorun çözmeyi, güçlenmeyi ve özgürleşmeyi amaçlayan ve bu doğrultuda insan ve çevre arasındaki etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslek olarak tanımlar. Bu çerçevede insan hakları ve sosyal adalet ilkelerinin sosyal hizmetin temeli olduğu vurgulanır (IFSW ve IAASW, 2000; 2004).

yandan kişilerin insansal olanaklarını geliştirebilmeleri için gerekli koşulları yaratacak kurumsal ve yasal düzenlemelerin yapılmasını gerektirir. Kişinin, insan olarak olanaklarını gerçekleştirilmesiyle doğrudan ilgili olan yaşama, tutsak edilmeme, işkence veya kötü muamele görmeme gibi temel hakların korunması, bu hakların ihlal edilmesine yönelik girişimlerin önlenmesi veya ihlal edilmesi durumunda müdahale edilebilmesi için yasalarla güvence altına alınmasına bağlıdır (Kuçuradi, 2007: 4). Kişilerin, insan olarak olanaklarını geliştirebilmelerinin önkoşullarıyla ilgili talepler olan sağlık, eğitim, çalışma gibi temel hakların korunması ise bu hakların sadece yasal olarak güvence altına alınmasıyla mümkün olamaz. Bu haklar, bir ülkede devletçe tanınan sosyal, ekonomik ve siyasal hakların, söz konusu temel kişi haklarını gözetmesi yoluyla dolaylı olarak korunur (Kuçuradi, 2007: 6). Sosyal adalet tam da bu dolayımında yani sosyal, ekonomik ve siyasal hakları tanıyan yasaların, söz konusu bu temel hakların herkes için eşit biçimde korunması amacıyla oluşturulması halinde ortaya çıkar (Kuçuradi, 2007: 19).

Dezavantajlı kılınmış kişi ve grupların sorunlarını insan hakları ve sosyal adalet bağlamında ele almanın önemli koşullarından biri, mevcut ekonomik, politik ve kültürel koşullarda baskın hale gelen değer yargılarının, yapılan değerlendirmeleri belirleyebildiğinin, kişiler arasında kurulan iletişimi ve dili etkilediğinin farkında olmaktır. Bu farkındalıkla mesleki iletişimde insan hakları dilini kullanmak Özge Özgür'ün (2010) de vurguladığı gibi, insanı odak alan meslek uygulayıcılarının kendi kültüründe şekillenen değer yargıları, önyargıları, ayrıcalıklı konumları ya da baskı altındaki konumları anlamalarını sağlayacak bir eğitimle mümkündür. Söz konusu eğitim, insan hakları ve sosyal adalete ilişkin bilgi ve değer temeline ek olarak beceri temelinin de öğrenildiği dinamik bir süreci içerir. Bu süreçte kazanılması beklenen beceriler, güçlenme ve empati kurmayı destekleyecek şekilde geliştirilen problem çözme, uzlaşma, dinleme, sessizlik, hoşgörü ve sabırlı olma gibi temel mesleki iletişim becerileridir. Bu beceriler, baskın değer yargılarının kişisel değerlendirme biçimlerine etkisini fark etmeyi ve baskı altında bir grupla çalışırken zorlukların temelinde yatan nedenleri sorgulamayı sağlar. Hakim değer yargılarının yarattığı baskı altındaki gruplarla etkili çalışabilmek, baskılanan kişinin de bu koşulları anlamasını sağlayacak bir iletişimi gerektirir. Yalnızca bu tür bir iletişim, kişinin baskı yaratan değer yargılarını

fark etmesinin ve bunlara karşı eyleme geçerek güçlenmesinin yolunu açar (NASW, 2015).

Sosyal hizmet uzmanının mesleki uygulamalarında karşılaştığı kişiler genellikle kendilerinden sosyo-ekonomik ve kültürel olarak farklı olan, hatta hakim değer yargılarının dışında kalan kişilerdir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının mesleki iletişimde insan hakları dilini nasıl kurması gerektiğine ilişkin açıklamalar, insanı odak alan tüm meslek grupları için önemli açılımlar sunmaktadır. Bu bağlamda Lorraine Kasprisin (2009), insanı odak alan bir mesleki iletişimin farklılıklar arasında köprü kuracak kültürlerarası bir dil yoluyla kurulması gerektiğini vurgular. Kültürlerarası iletişim, bir grup ya da bireyin diğerleri üzerinde üstünlüğünün olmadığı, hizmet alan ile hizmet veren arasında karşılıklı öğrenmeyi temel alan saygı ve empatik anlayış çerçevesinde kurulmuş bir insan hakları dilinin kurulmasını ifade eder. İnsan hakları dilini kurmak için öncelikle baskın değer yargılarıyla şekillenmiş dilin damgalayıcı ve suçlayıcı tuzaklarına karşı dikkatli olunmalıdır. Venus Evans-Winters ve Bevin Cowie (2009), söz konusu tuzaklara düşmemek için dikkat edilmesi gereken ilk hususun, kişilerin tüm davranış ve tutumlarını, içinde yer aldıkları sorunun bir parçası olarak gören genellemelerden kaçınmak olduğunu belirtirler. Örneğin HIV+ bir kişinin uyguladığı sözel şiddet ya da yoksul bir kişinin suça karışması, HIV+ ya da yoksul olmanın tekil bir sonucu ya da nedeni olmayabilir. Bu tür değerlendirmeler daha çok, baskın değer yargılarınca korkulması ya da kontrol altına alınması istenen davranışlara referans verir. Böyle bir durumda HIV+ ya da yoksul kişinin insan hakları, hakim kültürün onayladığı davranışlarda bulunanların hakları karşısında feda edilebilir ve kişilerin karşılaşılabileceği insan hakları ihlalleri görünmez kılınır. Bunu fark etmeden mesleki uygulamaların damgalayıcı ve suçlayıcı bir iletişimle gerçekleştirilmesi, gerçek sorunun çözümüne değil, ayrımcılığın ve yoksulluk kültürünün yaygınlaşmasına hizmet eder. Acıma ve kişiyi içerisinde bulunduğu sorunun edilgen bir kurbanı olarak görme de iletişimi belirleyen baskın kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkabilmektedir (Evans-Winters ve Cowie, 2009). Örneğin çocuk yaşta evliliği ya da kız çocuklarının eğitimden kopuşunu, yoksulluk koşulları nedeniyle kaçınılmaz bir son olarak değerlendiren yoksulluk kültürü üzerinden kurulan dil, kişinin içinde bulunduğu durumu bir patoloji olarak görmesine yol açarak koşulların değişmez olduğu inancını pekiştirebilir. İnsan hakları dili ise kişiye, yoksulluğun yarattığı “kuralları” uygulamak ve

gösterilen yolu izlemek zorunda olmadığını gösterir. Dolayısıyla kişinin yaşamında olumlu değişimler yaratabilme gücü, insan haklarına ve hakların korunması yönünde ne yapılması gerektiğine yönelik bir iletişimle ortaya çıkabilir. Bu bağlamda bu araştırma, metaforları, insanı odak alan mesleki iletişimin kurulduğu anlamlar dünyasını gösteren önemli iletişim araçları olarak görmektedir. Bu araştırma, sosyal hizmet öğrencilerinin insan haklarını ve sosyal adaleti, metaforların sunduğu anlam dünyasından yola çıkarak hangi değer ve yargılarla kavramsallaştırdıklarını ortaya koymaktadır. Böylelikle mesleki iletişimde insan hakları dilinin kurulması açısından önemsenmesi gereken noktalara dikkat çekmektedir.

Bir İletişim Aracı Olarak Metafor

Günlük hayatta karşılaştığımız her türlü nesne, olgu ve bunlara dair algılarımız, duygularımız ve düşüncelerimiz, kültür süzgecinden geçer ve zihinsel bir anlama, bir tasarıma kavuşarak kavram haline gelir. Zihinsel bir tasarım olan ve dile aktararak kullandığımız kavramlar, olgulara dair algılayışımızla, duygularımızla, düşünme süreçlerimizle, konumlanışımızla ve dünyayla kurduğumuz ilişkilene biçimiyle şekillenir. Bu çerçevede metafor, bir kavramı anlatmak için başka bir kavramdan yararlandığımız bir anlatım yoludur. Yunanca “*metaphora*” sözcüğü, öte anlamına gelen “*meta*” ile taşımak anlamına gelen “*phrein*” sözcüklerinden oluşmuştur ve “bir yerden başka bir yere götürmek” anlamına gelmektedir (Demir, 2015: 10). Metaforlar iki farklı kavram arasında bir bağ kurarak her iki kavram açısından da görünenin ötesinde bir ilişkiyi ortaya çıkarırlar. Tıpkı sözcüğün Yunanca anlamındaki gibi, kavramlar arasında kurulan ilişki yoluyla bizi bir kavramdan diğer bir kavrama götürürler. Çoğunlukla süslü bir anlatım aracı olarak düşünülen metaforlar aslında, George Lakoff ve Mark Johnson’ın (2015) vurguladıkları gibi, salt estetik bir kaygı taşıyarak başvuru bir anlatım sanatı değildir. Metaforlar düşünme tarzımızı belirleyen, gündelik eylemlerimize yön veren ve diğer insanlarla ilişki ve iletişimimizi şekillendiren baskın kültürel değer yargılarıyla ilişkilene oluşturulurlar. Tam da bu nedenle metaforların sunduğu anlamlar dünyası, insanların içerisinde yer aldıkları kültürün baskın değer yargılarını nasıl deneyimlediklerine ve onları nasıl bir süzgeçten geçirdiklerine bağlı olarak iletişimi biçimlendirir. Nitel araştırmalarda da bir analiz aracı

olarak kullanılan metaforlar, özellikle sosyal bilimlerde gerçekleştirilen araştırmalar için önemli kazanımlar sağlamaktadır. Gareth Morgan, bilimsel bilginin oluşturulması ve yorumlanması sayesinde yaşantı ve deneyimlere anlam kazandırmak için kullanılan metaforların, nitel bir veri toplama yöntemi çerçevesinde araştırma konusuna ilişkin betimleyici bir rol üstlendiğini belirtir (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 206-208). Metaforlar etkin çağrışımsal gücü sayesinde duyguların, düşüncelerin ve yaşantıların aktarılmasında önemli rol oynayarak bilimsel dil ile kültürel gerçeklik arasında iletişimsel bir araç görevi görür. Bu araştırma kapsamında metaforların kullanılmasının temel nedeni, Paul V. Bredeson'un (1985) da vurguladığı gibi metaforların, konu edilen gerçekliğe dair kültürel değer yargılarının ortaya konmasına yardımcı olması ve var olan bakış açımızı genişletmeye ve anlayışımızı geliştirmeye olanak sağlamasıdır. Araştırma konusu odağında metaforlar, bireylerin iç dünyalarını keşfetmemize, hakim kültürün değer yargılarından etkilenen dilin inşa edilme biçimlerini anlamamıza katkı verir.

Sosyal Hizmet Öğrencileriyle Sosyal Hizmet Değerlerine İlişkin Grup Çalışması ve Metafor Analizinin Aşamaları

Bu araştırmayla sosyal hizmet öğrencilerinin, insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini nasıl kavramsallaştırdıklarını metaforlar yardımıyla anlamak ve mesleki iletişimde insan hakları dilinin kurulması çerçevesinde tartışmak amaçlanmıştır. Sosyal hizmet uzmanları, mesleki uygulamaları süresince toplumun hakim değer yargılarının dışında kalan ve dezavantajlı kılınmış birey ve grupların insan haklarını korumak ve sosyal adaleti gerçekleştirmek üzere çalışmalar yürütür. Bu türden bir ideali hayata geçirmesi beklenen sosyal hizmet uzmanlarının baskın değer yargılarının, birlikte çalıştığı bireylerle kurdukları ilişki ve iletişim biçimlerini nasıl etkileyebildiğinin farkında olmaları çok önemlidir. Bu farkındalığın oluşmasını sağlamak üzere sosyal hizmet eğitimi, öğrencilerin değer yargılarını sorguladıkları ve baskılanan kişiler ve gruplarla kurdukları mesleki iletişimde insan hakları dilini geliştirebildikleri dinamik bir süreç olarak görülmelidir (NASW, 2015). Dolayısıyla insanı odak alan tüm mesleklerin geliştirmesi beklenen insan hakları dilinin kurulmasının önündeki tuzakları kavrayabilmek ve eğitim sürecinde bu tuzakları aşmanın nasıl mümkün olabileceğini

anlamak açısından sosyal hizmet öğrencileriyle gerçekleştirilen bu çalışmanın yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu makalede yer verilen metafor analizi, 2015 yılı bahar döneminde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü üçüncü sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen “Sosyal Hizmet Değerlerine İlişkin Eleştirel Düşünme ve Farkındalık Atölyesi” kapsamında her biri dört saat süren, toplamda sekiz oturumdan oluşan grup çalışmasının bir parçası olarak tasarlanmıştır. Yaratıcı drama tekniklerinin kullanıldığı grup çalışması öğrencilerin 1) Sosyal hizmetin değer temelini önemine ilişkin farkındalık kazanmalarını (1. Oturum), 2) Kişisel değerlerini ve değerlendirme biçimlerini etkileyen kültürel değer yargılarının farkına varmalarını (2., 3., 4 ve 5. oturum) ve 3) Kişisel değerleri ile sosyal hizmet değerleri arasında olabilecek çatışmalara ve bu çatışmaların mesleki uygulamalar üzerindeki etkisine dair farkındalık kazanmalarını (6. ve 7. oturum) amaçlamıştır. Bu amaçlara uygun olarak grup çalışması, hazırlık-ısınma, canlandırma ve değerlendirme bölümlerinden oluşacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Grup çalışmasının sekizinci ve son oturumunda öğrencilerle odak grup tartışması, bu makaleye konu olan metafor çalışması ve grup çalışmasının genel değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca tüm oturumlar sonunda, o oturum çeşitli yaratıcı drama teknikleri ve yansıtıcı günlükler kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu makalede yalnızca, grup çalışmasının değerlendirme araçlarından olan metafor çalışmasından elde edilen veriler, odak grup tartışmalarında kültürel değer yargılarına atfedilen değerlendirmelerden de yararlanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Atölyeye katılım gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar 40 öğrenci çalışmaya katılmaya gönüllü olmuş ise de süreç içerisinde 6 öğrenci çeşitli nedenlerle çalışmadan ayrılmıştır. Toplam 34 öğrenciyle tamamlanan grup çalışmasının verimli olabilmesi için iki farklı gün, iki ayrı grup oluşturulmuştur. Böylece öğrenciler, ders programlarına uygun olarak kendi seçtikleri günde çalışmaya katılmışlardır. Grup çalışmasının son oturumunda, grup çalışmasını değerlendirmek üzere uygulanan değerlendirme araçlarından biri olarak gerçekleştirilen metafor çalışmasına, Sosyal Hizmet Değerlerine İlişkin Eleştirel Düşünme ve Farkındalık Atölyesi'ne sekiz oturum boyunca katılım göstermiş olan 32 öğrenci dahil edilmiştir. Yaş ortalaması 21 olan bu öğrencilerin 23'ü kadın, 9'u erkektir.

Bu makalede sonuçlarına yer verilen metafor araştırması kapsamında öğrencilerden, üzerinde eleştirel düşünme ve farkındalık kazanmaları istenen insan hakları ve sosyal adalet kavramlarının yer aldığı cümleleri metaforlar kullanarak tamamlamaları istenmiştir. Veriler, öğrencilerin “İnsan hakları gibidir; çünkü....” ve “Sosyal adalet gibidir; çünkü....” şeklindeki ifadeyi tamamlamalarıyla elde edilmiştir. Metafor çalışmalarında kullanılan ‘gibidir’ kavramı konuyla ilişkili olarak kullanılan metaforun kaynağını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. ‘Çünkü’ kavramıyla da öğrencilerin kullandıkları metaforlara ilişkin mantıksal gerekçelendirmeleri anlamak, böylelikle insan hakları ve sosyal adalet değerlerini hangi değerlere ve kültürel yargılara referans vererek anlamlandırdıklarını ortaya koymak hedeflenmiştir (Saban, 2009: 285).

Öğrencilerin bu sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, araştırma kapsamında toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve bu kavramlar arasındaki ilişkilere ulaşabilmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. İçerik analiziyle birbirine benzeyen verileri kodlayarak, belirli temalar altında bir araya getirmek ve belirli bir mantık çerçevesinde düzenlemek amaçlanmaktadır. Böylelikle ilk başta verilerin içinde görünür olmayan gerçekliklerin ortaya çıkartılması ve yorumlanması mümkün olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Bu çerçevede içerik analizi öncesinde tüm veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve işlenerek kodlar oluşturulmuştur. İçerik analizi kapsamında benzerlikler gösteren kodlar sınıflandırılarak temalar oluşturulmuştur. Sonrasında oluşturulan temalar organize edilmiş, tekrarlanma sıklıkları belirlenmiş ve yorumlanmıştır. Öğrencilerin insan hakları kavramına dair ürettikleri metaforlar, insan haklarının neliği, insan haklarının korun[a]maması ve insan haklarında ısrar etme şeklinde üç tema altında toplanmıştır. Öğrencilerin sosyal adalet kavramına dair ürettikleri metaforlar ise sosyal adaletin neliği, sosyal adaletin sağlan[a]maması ve sosyal adalette ısrar etme şeklinde üç tema altında aktarılmıştır.

İnsan Hakları Dilinin İnşasında İnsan Hakları Değerine İlişkin Metaforlar

İnsan hakları kavramına dair öğrenciler tarafından üretilen toplam yirmi altı farklı metaforu; (1) insan haklarının neliği üzerine: korku ve acıma dilinin tuzakları, (2) insan haklarının korun[a]maması ve insan hakları dilinin gerekliliği, (3) insan haklarında ısrar etme ve umudun dili olarak insan hakları dili olmak üzere üç tema altında toplamak mümkündür.

İnsan Haklarının Neliği Üzerine: Korku ve Acıma Dilinin Tuzakları

İnsan hakları, insan olduğumuz için hepimizin sahip olduğu, vazgeçilemez, devredilemez, evrensel temel kişi haklarıdır (Kuçuradi, 2007; Healy, 2009). 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilk maddesi de “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar” (AİHS, madde 1) vurgusuyla başlar. Öğrenciler tarafından insan haklarının neliğine ilişkin üretilen on altı metafor arasında insan haklarının doğuştan geldiğine işaret eden “yeni doğmuş bebek” ve “[insanlık] miras[ı]” metaforları yer almaktadır (Bakınız Tablo 1). Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlara ilişkin açıklamaları, öğrencilerin insan haklarını hem doğuştan sahip olunan hem de tarihsel olarak mücadelelerle kazanılan bir alan olarak gördüklerini gösterir niteliktedir. Bu açıdan öğrencilerin insan haklarını, ayırım gözetilmeksizin her bir insan için korunması sorumluluğu çerçevesinde ele almış olması, insan hakları dilinin gelişimi açısından umut vericidir.

İnsan hakları arasında bir hiyerarşi bulunmaz ve hiçbir temel kişi hakkı, bir diğerinin önüne geçemez, zira temel kişi hakları arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi kurulmaksızın korunduğu koşullarda insan haklarının gerçekleşmesinden söz edilebilir (Ife, 2008: 15). Bu tema altında “zincir” ve “gökkuşakğı” metaforlarıyla öğrenciler de insan haklarının birbirini bütünlediğine vurgu yapan bir dil geliştirmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere bu metaforlara ilişkin olarak yapılan açıklamalarda, insan haklarının birbirleriyle ilişkili olduğuna ve birbirinden ayıramayacağına ilişkin kabuller yer almıştır. İnsan haklarının bütünselliğini anlatmak üzere kullanılan “gökkuşakğı” metaforu öğrencilerin, insan hakları bağlamında farklılığı ve çeşitliliği hesaba kattıklarını göstermesi açısından da önemlidir.

Tema		Metafor	Metaforun arka planı	Kullanım sıklığı
A	Doğuştan gelmesi	Yeni doğmuş bebek	Doğduğundan itibaren verilir. / Doğuştan gelir.	2
		Miras	Devralır, korur ve devrederiz.	1
B	Hakların birbirini bütünlemesi	Zincir	Haklar halka gibi birbirine bağlıdır ve ancak bağlandıklarında ulaşılabilir.	1
		Gökkuşağının renkleri	Her bir renk her bir hak gibi sıralanabilir.	1
C	Temel ihtiyaç	İhtiyaç	O olmadan insan yaşayamaz.	1
		Nefes	Olmazsa insanın yaşaması imkansızdır.	1
	Yaşamsal ihtiyaç	Su	Olmazsa yaşayamayız. / Her canlıya gereklidir. / O olmazsa insan yaşayamaz/ Hayatın devamı için vazgeçilmedir. / Olmazsa belli bir yere kadar dayanılabilir.	5
		Oksijen	Olmazsa olmazdır.	1
		Toprak	Olmazsa insan yaşayamaz, üretmez.	1
	İşlevsel ihtiyaç	İnsanın organları	Her insanda olması gerekir.	1
		Arabanın benzini	Onsuz bir işlev gösteremez.	1
	Koru(n)ma ihtiyacı	Kıyafet	Olmazsa insan çıplak kalır. / Herkesin ihtiyacı vardır	2
		Hayvanın derisi	Derisi olmayan hayvanın ürkütücü gelmesi gibi hakları ihlal edilmiş insan da insan onurundan yoksun hep bir tehlike içeren bir varlıkmiş gibi gelir.	1
		Battaniye	Varlığı güven verir.	1
Duvar		Tehlikelere karşı bizi en iyi onlar korur.	1	
Anne		Korur, kollar, hasta günde çorba yapar.	1	

Tablo 1: Öğrencilerin İnsan Haklarının Neliği Üzerine Ürettiği Metaforlar

Birleşmiş Milletler (1987), insan haklarını, insan olarak doğamızın temelinde yer alan ve onlar olmadan insanca yaşamamızın mümkün olmadığı haklar olarak tanımlarken, temel hak ve özgürlüklerin, insansal olanaklarımızı gerçekleştirmek ve geliştirmek için duyduğumuz ihtiyaçları karşıladığını belirtmektedir. Öğrencilerin de insan haklarını bir ihtiyaç olarak tanımlayan metaforlara yoğun olarak başvurdukları görülmüştür (Bakınız Tablo 1). Öğrencilerin, insan haklarına duyulan ihtiyacı, doğrudan “ihtiyaç” ve “nefes” metaforlarıyla vurgulamış olması, temel kişi haklarının vazgeçilmezliğine de işaret

eden bir dil kullandıklarını göstermektedir. İnsan haklarına duyulan ihtiyacı “su”, “oksijen”, “toprak” gibi doğanın temel unsurlarına referansla açıklamış olmaları ise sadece insanlar için değil, tüm canlılar ve yeryüzü için hakların korunduğu koşulların önemine dikkat çekmektedir. Benzer biçimde işlevsel ihtiyaç kategorisinde birleştirilebilecek “insanın organları” ve “arabanın benzini” metaforları da insan haklarına, insanın işlevselliği için duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Öğrencilerin, insan haklarını birbirlerinin tamamlayıcısı olarak ele almaları ve insan haklarının ihlal edilmesi durumunda, yaşamsal işlevlerini devam ettirebilmenin ve nitelikli bir yaşamı sürdürebilmenin mümkün olmadığını belirtmeleri, Birleşmiş Milletler (1987) tarafından altı çizilen insan hakları anlayışıyla uyumludur. Bu açıdan insan hak ve özgürlüklerinin, insanca yaşamak için gerekli olan insani ihtiyaçlar kavramıyla hak temelli bir çerçeveye oturtularak ele alınması, insan değerinin korunabilmesini sağlayacak mesleki iletişime de referans vermektedir.

Son olarak, bu tema altında, baskın kültürdeki ihtiyaç ve koruma/korunmaya atfedilen değer yargılarının, insan hakları ve ihtiyaç ilişkisi açısından kavramsal bir bulanıklığa yol açabileceği tartışmalarına yer vermek mümkündür. Bu çerçevede öğrencilerin insan haklarının tanımı için koruma/korunma ihtiyacına vurgu yaparak geliştirdikleri metaforlara ilişkin açıklamaları (Bakınız Tablo 1), hakim değer yargılarında karşımıza çıkan ve dezavantajlı kılınmış grupların ele alınışında kullanılan korku ve acıma diline benzemektedir. Örneğin öğrenciler insan haklarını “kıyafet” metaforuyla açıklarken “çıplaklık” gibi savunmasızlığı, “anne” metaforuyla açıklarken ise “hastalık” durumunda “çorba yapma” gibi muhtaçlık ve yardım ilişkisindeki paternalist ve patriarkal dinamikleri ifade eden kavramları kullanmışlardır. Benzer şekilde öğrencilerin, insan haklarını tanımlarken “hayvan derisi” ve “duvar” metaforlarını kullanarak “ürkütücülük” ve “tehlike” gibi korku diline ait ifadelerle açıklamalar getirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin insan haklarını tanımlarken kullandıkları bu metaforlar ve açıklamalar, her ne kadar insan haklarının korunmadığı durumları tanımlamak için kullanılmış olsa da, baskın kültürün hayırseverlik ve korku diline işaret etmektedir. Bu açıdan Evans-Winters ve Cowie’nin (2009) baskın kültürle şekillenmiş dilin damgalayıcı ve suçlayıcı tuzakları olarak tanımladığı; kişilerin tüm davranış ve tutumlarını, içinde yer aldıkları sorunun bir parçası olarak gören genellemelerde bulunma ve kişiyi içinde bulunduğu sorunun edilgen bir kurbanı olarak

görme yanılgılarının izlerine, öğrencilerin geliştirdikleri metaforlarda da rastlandığı söylenebilir.

İnsan Haklarının Korun[a]maması ve İnsan Hakları Dilinin Gerekliliği

Ioanna Kuçuradi insan haklarının bir bölümünün -kişinin insan olarak olanaklarını gerçekleştirilmesiyle doğrudan ilgili olan temel kişi haklarının- yasalarla güvence altına alınarak ihlal edilmesinin önlenmeye çalışılmasıyla, ihlal edildiğinde ise yine aynı yasalara istinaden ihlal yaratan durumlara müdahale edilmesiyle korunabileceğini belirtir (2007: 5). İnsan haklarının diğer bölümünün -insansal olanakların geliştirilebilmesini sağlayacak olan temel kişi haklarının- ise, bir ülkede tanınan sosyal, ekonomik, siyasal haklar yani yurttaşlık hakları aracılığıyla korunabileceğini vurgular (Kuçuradi, 2007: 6). Dezavantajlı kılınmış, hakları ihlal edilmiş, damgalanma ve örselenme riski altında bulunan birey, grup ve topluluklarla çalışmak ve hak savunuculuğu yapmak üzere eğitim almaya devam eden sosyal hizmet öğrencileri, söz konusu hizmet alanlar için insan haklarının korunmasının zorlu bir süreç olduğuna vurgu yapmak üzere Tablo 2’de gösterilen dört metafor üretmişlerdir.

Tema		Metafor	Metaforun arka planı	Kullanım Sıklığı
A	Herkesin eşit derecede yararlanamaması	Pazardaki pahalı bir meyve	Teoride herkes için (ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi görüş vb. fark gözetmeksizin) satılır ama uygulamada herkes eşit olarak yararlanamaz.	1
	Herkesin ulaşamaması	Para	Herkeste olması gerekirken sadece bazılarında vardır.	1
		Kule	Sadece zenginlerin kendisi ulaşır.	1
		Gök gürültüsü	Yağmur gibi güzel bir şeyin habercisidir ama sadece ses vardır, kendisi görünmez.	1

Tablo 2: Öğrencilerin İnsan Haklarının Korun[a]maması ve İnsan Hakları Dilinin Gerekliliğine İlişkin Ürettiği Metaforlar

Öğrencilerin, insan haklarının normatif yapısına ilişkin olarak geliştirdikleri bu metaforlarda, insan hakları, herkesin haberdar olduğu, bildiği ancak kimilerinin

ulaşamadığı nesnelere olarak ele alınmıştır. “Pazardaki pahalı bir meyve”, “para”, “kule” ve “gök gürültüsü” metaforlarının hepsi, insan hakları kavramının teoride kaldığını ve toplumun ayrıcalıklı kesimlerinden olmayan farklı ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, dil, din, siyasi görüşe mensup bireylerin haklarının ihlal edilebildiğini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Hakları ihlal edilen insanların, yağmur gibi güzel bir şeyin habercisi olan gök gürültüsünün sadece sesini duyabilen ancak ne kendisini ne de yağmuru görebilenler olarak kavramsallaştırılmış olması dikkat çekicidir. Bu noktada öğrencilerin, insan haklarının herkes için eşit bir biçimde korunmadığına ilişkin açıklamaları, insan hakları korun[a]mayan insanlar için yapılması gereken mesleki savunuculuğun ve insan hakları dilinin önemine dikkat çekmektedir.

İnsan Haklarında Israr Etme ve Umudun Dili Olarak İnsan Hakları Dili

Öğrenciler, tüm insanlar için insan haklarının korunmasına yönelik mücadeleyi ifade edecek şekilde, insan haklarının kuramsal temelini herkesin yararlanabileceği şekilde inşa etmek için “inşaatin temeli” ve “oyunun kuralı”; insan haklarını korumak için “kalp”; insan haklarını geliştirmek içinse “ağaç” ve “makarna” metaforlarını kullanmışlardır (Bakınız Tablo 3).

Tema		Metafor	Metaforun arka planı	Kullanım Sıklığı
A	İnşa etme çabası	Oyunun kuralı	Ancak kuralına göre oynanırsa herkesi mutlu eder.	1
		İnşaatin temeli	İnşaatin temeli gibi sağlam olmalıdır.	1
	Koruma çabası	Kalp	Daha iyi bir yaşam için korumak, iyi bakmak gerekir.	1
	Geliştirme çabası	Ağaç	Yetiştirme büyümeye zordur ama insanın içinde bir kere yeşerdikten sonra yıkması zordur.	1
		Makarna	İşledikçe, haşladıkça büyür.	1
B	Fikir olarak yok edilmezliği	Bulut	Onu karartmaya çalışsalar dahi içindeki duru beyazlık kendini korur.	1

Tablo 3: Öğrencilerin İnsan Haklarında Israr Etme ve Umudun Dili Olarak İnsan Haklarına İlişkin Ürettiği Metaforlar

Jim Ife'nin (2008) vurguladığı üzere, insan hakları sürekli gelişen ve evrimleşen bir fikir olmakla birlikte geçmişte, bugün ve gelecekte insan olmanın evrensel değerini hatırlatmaya devam etmektedir. Öğrencilerin de metaforlar yoluyla ifade ettikleri gibi, insan haklarını gerçekleştirmek için onun kuramsal temeline katkı vermek, insan haklarını korumak ve geliştirmek, sürekli bir çabayı gerektirmektedir.

Öğrenciler tarafından üretilen bulut metaforu insan haklarında ısrar etmenin nafîle olmadığını, insan haklarının fikir olarak yok edilmezliğini ifade etmektedir. İnsan haklarına karşılık gelen bulut metaforuyla, her türlü karartma eylemlerine, yani hak ihlallerine karşın insan hakları mücadelesinin süreceğine olan inanç ve umut saklı tutulmaktadır. Umuda yapılan gönderme, sorumlulukla birlikte insan hakları dilinin kurulmasında önemli bir yere sahiptir. Bir kere yeşeren ağacın yıkılmasının zorluğu ve bulutun karartılamayacağı metaforları, sosyal hizmet öğrencilerinin, insan hakları idealini temel alan sosyal hizmet uygulamalarına olan bağlılıklarını göstermesi açısından umut vericidir.

İnsan Hakları Dilinin İnşasında Sosyal Adalet Değerine İlişkin Metaforlar

Sosyal adalet kavramına dair öğrenciler tarafından üretilen toplam yirmi sekiz metafor; (1) sosyal adaletin neliği: adaletsizliklerin ele alınışında hak edişin diline karşı insan hakları dili, (2) sosyal adaletin sağlan[a]maması: umutsuzluğun diline karşı insan hakları dilinin desteklenmesi gerekliliği, (3) sosyal adalette ısrar etme ve mesleki iletişimde insan hakları dili olmak üzere üç tema altında ele alınmıştır.

Sosyal Adaletin Neliği: Adaletsizliklerin Ele Alınışında Hak Edişin Diline Karşı İnsan Hakları Dili

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir bölümü, sosyal adaleti eşitlik, dağıtıcı adalet, insan ve toplum için ihtiyaç kavramlarına dair açıklamalarla ilişkilendirdikleri metaforlarla ifade etmişlerdir. Sarah Banks (2006), sosyal adaletin iki temel kavramını eşitlik ve dağıtıcı adalet olarak ele almakta ve toplumsal yapıdaki eşitsiz ve kişileri dezavantajlı kılan durumları ortadan kaldırmayı hedefleyen eşitlik ilkesini; eşit muamele, fırsat eşitliği ve sonuçlarda eşitlik olmak üzere üç boyutta toplamaktadır. Eşit

muamele ya da diğer adıyla uygulamada eşitlik, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, yaş, din, dil, politik görüş, ekonomik durum, cinsel yönelimi fark etmeksizin herkese eşit davranmaya karşılık gelirken, fırsat eşitliği kişileri dezavantajlı kılan adaletsiz yapıları ortadan kaldırmadan eşitliğin sağlanamayacağını vurgular. Bu nedenle, fırsat eşitliği farklılıklara ve yapısal eşitsizliklere duyarlı olan insan hakları dilini önceler. Sonuçlarda eşitlikse, toplumsal koşulların dezavantajlı kıldığı kesimlerin, toplumun diğer üyeleriyle eşit ve arzu edilen olanaklara kavuşmasını garanti altına almayı amaçlar. Banks (2006: 50, 51) her üç eşitlik hedefinin de sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında yer aldığını belirtirken, başarılması en zor olan sonuçlarda eşitlik hedefinin toplumsal yapıyı hedef alan, baskı karşıtı yaklaşımlar ve politik dönüşümler gerektirdiğini belirtmektedir. Öğrencilerin ürettikleri ve Tablo 4'te gösterilen “eşitlik”, “eşit kollu terazi” ve “şemsiye” metaforlarının açıklamalarına bakıldığında, sosyal adaletin, eşit muamele etmeyle ilişkilendirildiği görülmektedir. “Eşit kümeler” ve “güneş” gibi metaforlar, kim oldukları fark etmeksizin insanların sosyal adalete erişimlerinde fırsat eşitliğini vurgulamaktadır. “Panama kanalı” metaforu ise daha radikal biçimde, yapısal eşitsizliklerin ortadan kaldırılarak sosyal adaletin sağlanacağına çekilen dikkati göstermektedir.

Tema		Metafor	Metaforun arka planı	Kullanım Sıklığı
A	Eşitlik	Eşitlik	Herkesin hakkıdır.	1
		Eşit kollu terazi	Eşitliği esas alır.	1
		Şemsiye	Şemsiyenin demirleri eşit aralıklarla olmazsa seni korumaz.	1
		Panama kanalı	Üstteki ve alttakilerin eşitlenmesi söz konusudur.	1
		Eşit kümeler	Eleman sayıları ve elemanlarının aynı olması gibi insanlara sunulan imkanlar da böyle olmalıdır.	1
		Güneş	Herkesi ısıtır, herkese yetebilir.	1
B	Dağıtıcı adalet	Doğum günü pastası	Pasta herkese aynı oranda paylaştırılırsa sağlanabilir. / Paylaşımı çağırıştırır.	2
		Kantar	Doğru dağıtıma ihtiyaç vardır.	1
		Terazi	Eşit ve dengeli dağıtımı simgeler.	1

		Babaannemin maaş çektiğinde torunlarına verdiği harçlık	Büyüğe çok, küçüğe az; ihtiyacı olana daha çok verir.	1
C	İnsan ve toplum için ihtiyaç	Sofradaki paylaşmamız gereken ekmek	Hepimizin doyması ve yaşaması için paylaşılması gerekir. / Zengin ve fakir ayrımı da olsa herkesin boğazından geçen tek şeydir.	2
		Kalp	Kalbin kan pompalaması gibi dünyaya hayatın özünü kendisiyle bütünleştirerek verir.	1
		Mutluluk	Olmazsa olmazdır.	1
		Cennete açılan kapı	İnsanı ve insanlığı en iyi yere taşır.	1
		Balyoz	Adaletsizliği yıkmak için gereklidir.	1

Tablo 4: Öğrencilerin Sosyal Adaletin Neliğine İlişkin Ürettiği Metaforlar

Sosyal adalet bağlamında tartışılan dağıtıcı adalet, birçok sosyal hizmet uzmanının mesleki uygulama alanı içine giren sınırlı kamu kaynaklarının nasıl adil dağıtılacağı sorusuna karşılık gelmektedir. Banks (2006: 51), bu kaynakların adil dağıtımını sağlamak üzere çeşitli kural ve kriterlerin olduğunu belirtirken, ihtiyaca göre dağıtım ve hak edişe göre dağıtım örneklerini verir. Bu çerçevede literatürde hak edişe göre dağıtım anlayışının sıklıkla insan hakları dili açısından sorunlu olabildiğinden bahsedildiği görülür. Hak edişe göre dağıtım anlayışının sorun olarak görülmesinin en önemli nedeni, hak eden-hak etmeyen ayrımının yoksulluğa ilişkin hakim değer yargılarından hayırseverliğe, klientalist ve paternalist ilişki biçimlerine referans vermesidir. Bu bağlamda yoksulların tembellik ve sorumsuzluk gibi nitelikleri kontrol altında tutulmalı, hakim kültürde ehil ve uyumlu kabul edilen nitelikleri ise desteklenmelidir (Evans-Winters ve Cowie, 2009: 8). Öğrencilerin kullandıkları “doğum günü pastası”, “kantar” ve “terazi” metaforları, sosyal adaletin sağlanması için yeniden paylaşımın adil olmasına ilişkin bir vurguyu içermektedir. Bununla beraber, “babaanne maaşından verilen harçlık” metaforundaki “babaanne”nin hakim kültürel değer yargıları açısından paternalist güç ilişkilerinde önemli bir figür olarak değerlendirilebileceği dikkate alınmalıdır. Benzer şekilde “bebek” metaforuna ilişkin olarak yapılan “kim daha çok ilgi gösterirse ona yakın hisseder, herkese aynı derecede sevgi göstermez”

şeklindeki açıklama, hak ediş anlayışının klientalist ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlayabileceği duygusal bağlama vurgu yapmaktadır. Halbuki sosyal adalet, sosyal, ekonomik ve siyasal haklarla ilişkili olan bu tür hizmetlerin herkes için eşit biçimde erişimini sağlayacak şekilde tanımlanması ve tasarlanmasıyla ilişkilidir. Bu noktada Kasprisin'in (2009) mesleki iletişimde farklılıklar arasında köprü kuracak kültürlerarası bir insan hakları dilinin, bir grup ya da bireyin diğeri üzerinde üstünlüğünün olmadığı saygı ve empatik anlayışı temel alması gerektiği vurgusu hatırlanmalıdır.

Thompson'ın (2014: 28-29), sosyal adalet doğrultusunda mücadele eden sosyal hizmet mesleğinin bireysel ve toplumsal olan arasındaki buluşma noktası olduğuna ilişkin vurgusu da buna işaret eder. Buradan hareketle Lena Dominelli (2002), sosyal adalet değerini temel alan özgürleştirici ve baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamalarının, toplumsal sorunların arka planındaki yapısal ve kültürel nedenleri anlamak ve müdahale edebilmek için bireyden topluma doğru tüm insanların iyilik halini geliştirmeyi hedeflemesi gerektiğini vurgular. Bu açıdan öğrenciler tarafından geliştirilen “sofradaki paylaşmamız gereken ekme”, “kalp”, “mutluluk”, “cennete açılan kapı” ve “balyoz” metaforları, sosyal adaletin kişi ve toplum düzeyinde daha iyi bir yaşam için hem bir yol hem de bir mücadele aracı olarak görüldüğünü göstermektedir. Çünkü sosyal adalete ilişkin bu bütüncül bakış açısı, sosyal hizmetin mesleki iletişimde kullanacağı insan hakları dilinin kurulmasında adaletsizliklerin nasıl ele alınabileceğine ilişkin farkındalığa işaret etmektedir.

Sosyal Adaletin Sağlan[a]maması: Umutsuzluğun Diline Karşı İnsan Hakları Dilinin Desteklenmesi Gerekliliği

Sosyal adalet kavramı da insan hakları kavramı gibi insanlık için ulaşılmaması gereken ideale karşılık gelmektedir. Bu ideale ulaşılmaması için bir ülkede yurttaşlık hakları yasalarla tanınırken, yurttaşların eşitliğinin hesaba katılması, belirli tür kişi haklarını – insansal olanakları gerçekleştirmeyi mümkün kılan temel kişi haklarını- korumayı amaçlaması gerekmektedir (Kuçuradi, 2007: 13). Ancak yurttaşlık hakları ile insan hakları arasındaki bu ilişki çoğu zaman görmezden gelinir ya da kasıtlı olarak kurulmaz. Sosyal adaletin sağlanmasının temel koşulu olan bu bağıntının kurulmasının önünde duran engellerden biri sosyal adalet kavramının tanımlanmasındaki muğlaklıktır. Örneğin ekonomik, toplumsal, kültürel kaynakların toplumdaki tüm

bireylerin yararı için nasıl adil paylaşılacağına sözleşmeci, faydacı, özgürlükçü ve eşitlikçi kuramlar farklı perspektiflerle yaklaşmaktadır. Thomas Hobbes'un (1651) hiçbir kural ya da düzenin olmadığı doğa durumunun tehlikelerinden kurtulabilmek için özgürlüklerin toplumsal bir sözleşme yoluyla mutlakıyetçi bir yönetime devredilmesi fikri, Jean-Jacques Rousseau'nun (1762) toplum sözleşmesi ve John Rawls'ın (1971) adalet teorisi ile başını çektikleri sözleşmeci kuram, sosyal adaletin sağlanabilmesi ve daha eşitlikçi bir toplumu inşa edebilmek için bireysel özgürlüklerin yasal bir iradeye devredilerek eşitliğin yasalar tarafından garanti altına alınmasını sağlayan toplumsal sözleşmelere ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. John Stuart Mill (1863) ve Jeremy Bentham'ın (1789) çalışmalarına dayanan faydacı kuramda sosyal adalet anlayışı, toplam faydanın herkes için eşit dağıtıldığı bir sistemi sağlamaktan ziyade toplam faydanın yani refahın en yüksek seviyede olduğu bir toplum sistemini oluşturmak gerektiği üzerinden ele alınır. Toplumdaki tüm bireylerin refahını yükseltmek için gerçekleştirilen artan oranlı vergilendirme sistemini ve kamusal refah harcamalarını bireysel özgürlüklere yönelik bir tehdit olarak değerlendiren Robert Nozick (1974) ve Friedrich A. Von Hayek'in (1960) öncülük ettiği özgürlükçü kuramlar, sosyal adaleti sağlamak üzere devlet ya da başka bir otoritenin insan özgürlükleri üzerinde kontrol kurmasının yanlış olduğunu savunmaktadırlar. Eşitlikçi kuram ise sosyal adaletin ancak kaynakların eşit dağıtımıyla gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Tablo 5'te gösterilen ve öğrenciler tarafından sosyal adalete ilişkin üretilen metaforlardan biri olan "6 ve 9 rakamları", sosyal adalete ilişkin farklı yaklaşımların sosyal adaletin sağlan(a)mamasının temelinde yatan nedenler arasında yer aldığını vurgulamaktadır. Sosyal adaletin sağlanamamasının nedenlerine ilişkin olarak vurgulanan bu muğlaklık, mesleki iletişimde insan hakları dilinin kuruluşunu etkileyecek olması noktasında dikkate alınmalıdır.

Wendy Bowles ve arkadaşları (2006), özellikle neoliberal dönemde sosyal adalet idealinden giderek uzaklaşıldığını, sosyal adaleti sağlamanın daha da zorlaştığını ifade etmektedir. Öğrencilerin "restoranda dondurma yiyen çocukları gören Sezercik", "küçükken sahip olunamayan oyuncaklar", "tiyatroya gitmek", "ütopya", "güneş" ve "bebek" şeklinde ürettikleri metaforlar, ulaşılmazlığı vurgulayarak herkesin yararlanmadığı bir ideal olarak kalan sosyal adaleti gerçekleştirilebilmenin zorluğuna dikkat çekmektedir. Bununla beraber özellikle "restoranda dondurma yiyen çocukları

gören Sezercik” metaforunun, yoksullukla ilgili hakim kültürel değer yargılarına işaret ederek çaresizlik ve acıma gibi duyguları çağrıştırdığı söylenebilir.

Tema		Metafor	Metaforun arka planı	Kullanım Sıklığı
A	Kavrama ilişkin bakış açısı farklılıkları	6 ve 9 numaraları	Herkes nereden bakıyorsa öyle görür ve ihtiyacına göre değerlendirir.	1
	Gerçekleşmesinin zorluğu	Restoranda dondurma yiyen çocukları gören Sezercik	Görürsün bilirsin ama ulaşamazsın	1
		Küçükken istediğim ama sahip olamadığım oyuncaklar	Ya sağlamaya gücümüz yetmez ya da tükenmiştir, başkası çoktan alıp gitmiştir	1
		Tiyatroya gitmek	Olmazsa olmazdır ama her zaman gidilemez.	1
		Ütopya	Gerçekleşmesi çok zordur. / Herkesin idealidir ama ulaşılması zor bir idealdir.	2
		Güneş	Bazı yerlere dik açılı, bazı yerlere daha küçük açılı gelirken bazı yerleri gölgede bırakır. Herkese değmez.	1
		Bebek	Kim daha çok ilgi gösterirse ona yakın hisseder. Herkese aynı derecede sevgi göstermez.	1
B	Sosyal adaletsizlik	Arabanın tekerlekleri	Tekerlekler arasında basınç farkı varsa araba kaza yapar.	1
		Toprak	Doğru sağlanmadığında verimsizleşir.	1
		İnce bir sınır çizgisi	O çizgi geçildiği ya da sağlanmadığı takdirde kaos ortaya çıkar.	1
		Kan	Kansızlık durumunda vücuttaki diğer sistemlerin bozulduğu gibi sosyal adalet de olmazsa bazı kesimlerin yaşam koşulları çok daha kötü olacaktır.	1

Tablo 5: Öğrencilerin Sosyal Adaletin Sağlan(a)mamasına İlişkin Ürettiği Metaforlar

Kişi merkeze alınarak bakıldığında sosyal adaletsizlik, insanın olanaklarının geliştirilmesini sağlayan temel kişi haklarının, tüm yurttaşlar için korunmadığı bir durumu ifade eder. Devlet merkeze alınarak bakıldığında ise sosyal adaletsizlik, devletin kişilere tanınan sosyal, ekonomik ve siyasal hakları tanıyan yasaları

çıkartırken temel insan haklarıyla bağlantı kurmamasıyla ilgili bir sorundur (Kuçuradi, 2007: 18). Öğrenciler sosyal adaletsizliği ifade etmek için “arabanın tekerlekleri”, “toprak”, “ince bir sınır çizgisi” ve “kan” metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlar, sosyal adaletsizliğin, araba ya da vücut gibi bir sisteminin dengede, sağlıklı ve işlevsel olmasını sağlayan bir yapının oluşturulamamış olmasına referans verir. Bu bağlamda öğrenciler, kişilerin haklarının korunmasının ve iyilik hallerinin geliştirilmesinin garanti altına alınmasını tehdit eden, toplumsal eşitsizliklere yol açan sosyal adaletsizliği, mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak değerlendirmişlerdir. Yine bu çerçevede geliştirilmiş olan “küçükken istediğim ama sahip olamadığım oyuncak” metaforu ve bu metafora ilişkin yapılan açıklama, adaletsizliklerden sosyal hizmet uzmanlarının azade olmadığına ve tam da bu nedenle sosyal adaleti sağlama konusundaki umutsuzluğun kanıksanabileceğine işaret etmesi açısından önemlidir. Bu durum, sosyal hizmet öğrencilerinin yapısal koşullarla belirlenen umutsuzluğun dilini, insan hakları diline dönüştürme konusunda mesleki iletişim becerilerini geliştirmeleri için desteklenmeye ihtiyaçları olduğunu göstermektedir.

Sosyal Adalette Israr Etme ve Mesleki İletişimde İnsan Hakları Dili

Banks (2006), toplumun tüm kesimlerini içerecek sonuçlarda sosyal adaleti gerçekleştirmek için ayrıcalıklı kesimlerin elinde bulundurdukları güç ve ayrıcalıklara meydan okuyan daha radikal ve baskı karşıtı mesleki uygulamaların gerekli olduğunu belirtmektedir. Sosyal hizmet mesleği ve disiplini ortaya çıkışından bu yana yoksulluk, cinsiyetçilik, ırkçılık, engellilere yönelik ayrımcılık gibi yapısal eşitsizliklerle mücadele eden insanların gereksinimlerine yanıt vermeyi ve güçlenmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Dominelli, 2015: 84). Sosyal hizmetin, sosyal adaleti etik bir ilke ve gerçekleştirilmesi hedeflenen bir ideal olarak konumlandırması, sosyal hizmet uzmanlarının, uygulama yaparken, sosyal adaletsizlik yaratan ve yapısal eşitsizliklere neden olan toplumsal, politik, ekonomik, kültürel ve örgütsel arka planı değerlendirmesini ve bunu mesleki iletişimde kullanmasını gerekli kılar. Sosyal hizmet uzmanları, mesleki uygulama yaptıkları örgütün bürokratik yapısını, toplumdaki iktidar ilişkilerini, ekonomik ve sosyal politikaları, yasal düzenlemeleri eleştirel ve düşünsel bir çerçevede değerlendirmeyi öncelemelidir (Öngen, 2016). Ancak Thompson'ın (2014) da vurguladığı gibi sosyal hizmet uzmanlarının baskı karşıtı ve özgürleştirici

uygulama pratikleri, çalıştıkları kuruluşların politikaları, kabulleri ve amaçları doğrultusunda sınırlandırılabilir. Bu durum mesleki iletişimde insan hakları dilinin inşasına ket vurabilir.

Küresel refah göstergelerinin giderek iyileşmesine rağmen, sosyal adaletsizlik sorunu da bir yandan küreselleşmekte, diğer yandan artan insan hakları ihlalleriyle ülkelerin kendi içinde de süregitmektedir. Tablo 6'da da gösterildiği üzere öğrenciler sosyal adalet ilkesinin gerçekleştirilebilmesi için gereken çabayı anlatmak için “kutsal kitap” ve “terazi” metaforlarını kullanmışlardır. Bu metaforlara göre öğrenciler için sosyal adalet ilkesi, mesleki uygulama yapılırken el üstünde tutulması gereken ve büyük önem taşıyan bir değer olarak görülmektedir.

Tema		Metafor	Metaforun arka planı	Kullanım Sıklığı
A	Sosyal adaleti sağlama çabası	Kutsal kitap	İnsan kutsal kitabı nasıl el üstünde tutuyorsa, sosyal adaleti de el üstünde tutmalıdır.	1
		Terazi	Dengeyi sağlamak önemli olduğu kadar zordur. / Hassas bir dengededir.	2

Tablo 6: Öğrencilerin Sosyal Adalette Israr Konusunda Ürettiği Metaforlar

Burada kullanılan “kutsal kitap” metaforu (Bakınız Tablo 6), öğrencilerin karşılaşılabilecekleri tüm sınırlamalar karşısında sosyal adalet değerinin dokunulmazlığını vurgulamaktadır. Bu durum, öğrencilerin mesleki uygulama alanlarında karşılaşılabilecekleri sınırlamalar üzerinde farkındalık geliştirmeleri ile insan hakları dilinde ısrarlı olabileceklerine ilişkin tutumu göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma insan haklarının korunabilmesi ve sosyal adaletin gerçekleşebilmesi için çalışan meslekler açısından mesleki iletişimde kurulacak insan hakları dilinin önemine vurgu yapmaktadır. İnsan hakları dilinin mesleki iletişime içkin kılınması, insanın değeri temelinde meslekleşen sosyal hizmet için de vazgeçilmezdir.

İnsan hakları dilini inşa edebilmenin öncelikli koşullarından biri, mevcut ekonomik, politik ve kültürel koşulların baskın hale getirdiği değer yargılarının, mesleki

iletişime nasıl yansıdığına farkındalığına sahip olmaktır. Bu farkındalığın gelişimi, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri üzerine kurulu olan sosyal hizmet mesleği açısından, sosyal hizmet eğitiminin temel hedeflerinden biridir. Bu hedefe ulaşıp ulaşılamadığını görmek açısından sosyal hizmet öğrencilerinin, insan haklarını ve sosyal adaleti gerçekleştirme hedeflerini nasıl kavramlaştırdıklarını görmeyi mümkün kılacak çalışmaların yapılması önemlidir. Bu çalışmada kullanılan metafor tekniği, öğrencilerin geliştirdikleri anlamlar dünyası içinde bu iki ilkeye ne tür bir değer atfettiklerini anlamamızı sağlamıştır. Böylelikle öğrencilerin insan hakları ve sosyal adaleti tanımlarken kullandıkları dilin, gerek insan hakları diline yakınlaştığı gerekse baskın kültürel değer yargılarından etkilendiği noktalar ortaya çıkartılmıştır.

Bu çalışma kapsamında sosyal hizmet öğrencileri tarafından insan haklarına dair üretilen metaforlara bakıldığında insan haklarının, tarihsel mücadeleler sonucunda kazanılan birbirinden ayrılamayacak nitelikte ve vazgeçilmez haklar olduğu şeklinde kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Öğrencilerin kullandıkları metaforlarda insan haklarının, insanların insan olmaktan dolayı sahip olduğu haklar olduğu ve her bir insan için ayırım gözetmeksizin korunmasının mesleki bir sorumluluk olduğu değerlendirilmesi öne çıkmaktadır. Bu mesleki sorumluluk öğrenciler tarafından, ayrıcalıklara sahip olmayan kişilerin haklarının korunmadığı veya kolayca ihlal edilebildiği koşullarla mücadeleyi gerektiren, herkes için insan hakları savunusu yapma gerekliliği vurgusuyla anlatılmıştır. Dolayısıyla öğrenciler ürettikleri metaforlarla, insanlığın tarihe getirdiği bir fikir olarak insan haklarında ısrar etmenin, herkesin bu haklardan eşitçe yararlanmasının sağlanması için gösterilecek çabayı gerekli kıldığını ifade etmişlerdir.

İnsan haklarını önceleyen bir mesleğin adaylarının, insan haklarını, onlar olmadan insanca yaşamının mümkün olmadığı ve insanın değerinin korunabilmesi için sorumluluk alma gerekliliğiyle ilişkilendirerek ifade etmeleri, mesleki ilişkide insan hakları dilinin yerleşmesi açısından önemli bir kazanımdır. Öğrencilerin kullandıkları metaforlarda insan haklarının korunduğu koşulların önemine ve bu yöndeki mesleki sorumluluğa yaptıkları vurgu da mesleki iletişimde kurulması beklenen insan hakları dili açısından olumlu bir sonuç ortaya koymaktadır. Bununla birlikte öğrenciler tarafından üretilen kimi metaforlarda hakim kültürel değer yargılarının izlerine de rastlanmaktadır. Özellikle insan hakları ile ihtiyaç kavramının ilişkilendirilmesi, mesleki iletişimde insan hakları dilinden, acıma ve korkuyla şekillenen hayırseverlik diline

kayılmaya zemin hazırlayabilecek bir risk taşıması bakımından dikkate alınmalıdır. Özellikle refah hizmetlerinin sunumunda, uzmanların kıt kaynakların yönetimi adına hak eden-etmeyen ayrımı yapmaya zorlandıkları neoliberal ekonomik politik koşullar bağlamında değerlendirildiğinde, söz konusu riskin, mesleki iletişimde hayırseverlik dili karşısında insan hakları dilinin kurulması açısından ne denli büyük bir tehdit olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının mesleki iletişimde hak eden-hak etmeyen ayrımı yapılmasına neden olabilecek olan hayırseverlik dilinin tuzağına düşmemelerini sağlayacak bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla bu eğitim sürecinin hizmet alanların karşı karşıya kaldığı sorunların yapısal boyutlarına ilişkin eleştirel bir anlayış gelişimini hedeflemesi önemlidir. Aksi takdirde mesleki uygulamalarda insan hakları dili yerine hayırsever ve paternalist bir dil kullanımı riski potansiyel bir tehlike olmaktan öteye bir gerçeklik haline dönüşebilir. Bu durum kişileri içinde bulunduğu koşulların yegâne sorumlusu olarak kabul eden suçlayıcı ve damgalayıcı bir bakış açısının üretilmesine ve yerleşmesine neden olacaktır.

Çalışmada öğrenciler tarafından sosyal adalete ilişkin üretilen metaforlara bakıldığında, sosyal adaletin sağlanabilmesi için eşit muamele etme ve yapısal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Öğrenciler tarafından üretilen çeşitli metaforlarla sosyal adaletin sağlanabilmesinin önündeki engeller, neoliberal ekonomik politikaların devletlerin sosyal refah uygulamaları üzerinde yarattığı kısıtlayıcı etkiler aracılığıyla ifade edilmiştir. Öğrencilerin kullandıkları metaforların, tüm insanların sahip olduğu sosyal, ekonomik ve siyasal haklarla ilişkili olarak, sosyal refah hizmetlerinin ayırım gözetmeksizin herkes için sağlanması gerekliliğine işaret etmesi, insanların karşı karşıya kaldıkları sorunların yapısal bağlarının öğrenciler tarafından görülebildiğini ve sosyal adalet ve insan hakları arasındaki köprünün kurulabildiğini ortaya koymaktadır. Ürettikleri metaforlarla tıpkı insan hakları için olduğu gibi sosyal adaletin sağlanabilmesi için de verilmesi gereken mücadelenin sürekliliğine dikkat çeken öğrenciler, yine insan hakları gibi sosyal adalet ilkesinin de sosyal hizmet mesleği açısından vazgeçilmezliğini vurgulamışlardır.

Öğrencilerin metaforları, sosyal adaleti gerçekleştirmede yeniden paylaşımın adil olmasına ilişkin önemli bir vurguyu içermekle birlikte bazı metaforlarda kültürel değer yargılarının izleri de görülmektedir. Kimi metaforların, paternalist ve klientalist ilişkilere

işaret eden içeriği, ihtiyaca göre dağıtım ve hak edişe göre dağıtım anlayışının ortaya çıkarttığı hak eden-hak etmeyen ayrımı yapılmasına götürebilecek bir riski beraberinde getirmektedir. Ancak öğrencilerin her şeye rağmen, sosyal adalette ısrar etmenin gerekliliğini ifade etmeleri ve bunun için de insan hakları perspektifine sahip, baskı karşıtı ve özgürleştirici mesleki uygulamanın önemine dikkat çekmeleri önemlidir.

Sonuç olarak sosyal hizmet öğrencilerinin insan haklarına ve sosyal adalete ilişkin ortaya koydukları metaforlar, birey, grup ve toplulukları dezavantajlı ve incinebilir kılan ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel koşullar konusunda bilgi sahibi olduklarını ve insan hakları perspektifini sosyal adalet bağlantısıyla ele aldıklarını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü insan hakları perspektifinden bakmak, karşılanmayan ihtiyaçlar, eşitsizlik, ayrımcılık, damgalanma ve dışlanma gibi olguların doğrudan insan hakları ihlalleri sonucunu ortaya çıkarttığının bilincinde olmayı sağlamaktadır. Bu konu aynı zamanda insanı odak alan tüm meslekler açısından insan haklarının savunulmasında güçlü bir temel oluşturur. Ancak söz konusu bu temelin daha da güçlendirilmesi ve insan hakları dilinin karşısında yukarıda sözü edilen risklere karşı uyanık olunması gerekir. Baskın kültürel değer yargılarının dile yansıyan ve tekrar tekrar üretilen baskıcı, ayrımcı ve damgalayıcı ifadelerinin farkında olabilmek, sosyal hizmet mesleği uygulayıcılarının, dezavantajlı kılınmış kişi ve grupların özgürleşmeleri ve güçlenmelerine destek olabilmelerinin temel koşuludur. Bu nedenle sosyal hizmet gibi, insan hak ve özgürlükleri için çalışan mesleklerin, insan hakları dilini önceleyen mesleki iletişimi kurabilmeleri çok önemlidir. Dolayısıyla insanı odak alan mesleklerin uygulayıcılarının alacağı eğitimler açısından da geçerli olacak şekilde, sosyal hizmet eğitiminin, öğrencilerinin insan hakları ve sosyal adalet değerlerine eleştirel bir bakış geliştirmelerini ve insan hakları dilinin önündeki tuzaklara ilişkin farkındalık geliştirerek kültürel yetkinliklerini geliştirmelerini hedeflemesi gerekmektedir. Bu çerçevede insan hakları dilinin kurulması amacı, insanı odak alan tüm meslekler açısından eğitim müfredatına dahil edilmesi gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,
https://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/bc2b2ae8a2f9c70_ek.pdf?tipi=3&turu=D&sube=0 Erişim tarihi: 01.03.2020.
- Banks, Sarah (2006). *Ethics and Values in Social Work*. New York: Palgrave Macmillan.
- Birleşmiş Milletler (1987). *Human Rights: Questions and Answers*.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000051175> Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019.
- Birleşmiş Milletler (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*.
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019.
- Bentham, Jeremy (2017 [1789]). *Ahlak ve Yasama İlkeleri*. Çev., Ömer Saruhanlıoğlu ve Uğur Kaşif Boyacı. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Bowles, Wendy, vd. (2006). *Ethical Perspective in Social Work an Applied Approach*. Crows Nest: Allen & Unwin Publications.
- Bredeson, Paul V. (1985). "Perspectives on Schools: Metaphors and Management in Education." *The Journal of Educational Administration*, 26(3): 293-311.
- Buğra, Ayşe (2005). *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Yayınları, ref no: TR0401.04/001.
- Demir, Gökhan Yavuz (2015). "Çevirenin Önsözü." *Metaforlar Hayat Anlam ve Dil* içinde. Çev., Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki.
- Dominelli, Lena (2015). "Baskı Karşıtı Uygulama: Yirmi Birinci Yüzyılın Zorlukları." *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*. Robert Adams, Lena Dominelli ve Malcolm Payne (der.) içinde. Çev., Tarık Tuncay. Ankara: Nika Yayınevi. 83-99.
- Dominelli, Lena (2002). *Anti-Oppressive Social Work: Theory and Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Evans-Winters, Venus ve Bevin Cowie (2009), "Cross-cultural Communication: Implications for Social Work Practice and a Departure from Payne." *Journal of Educational Controversy*, 4(1): 1-4.

- Von Hayek, Friedrich. A. (1960). *Özgürlüğün Anayasası*. Çev., Yusuf Ziya Çelikkaya. Ankara: Bingbang.
- Healy, Lynne M. (2009). "Exploring the History of Social Work as a Human Rights Profession." *International Social Work*, 51(6): 735-748.
- Hobbes, Thomas (1993 [1651]). *Leviathan*. Çev., Semih Lin. İstanbul: Yapı Kredi.
- Hopkins, Jeff (1996). "Social Work Through the Looking Glass." *Social Theory Social Change and Social Work the State of Welfare*. Nigel Parton (der.) içinde. London and New York: Routledge. 19-35.
- Ife, Jim (2008). *Human Rights and Social Work Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- IFSW. (1957). *Report of the International Studygroup on the Function and Working Methods of the Personnel Social Worker*. https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_43649-7.pdf Erişim tarihi: 10 Kasım 2019.
- IFSW ve IASSW. (2000). *IFSW News 2/2000*. http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_33158-4.pdf Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019.
- IFSW ve IASSW. (2004). *Ethics in Social Work, Statement of Principles*. <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2015/10/Ethics-in-Social-Work-Statement-IFSW-IASSW-2004.pdf> Erişim tarihi: 10 Kasım 2019.
- IFSW ve IASSW. (2014). *Global Definition of Social Work*. <https://www.ifsw.org/global-definition-of-social-work/> Erişim tarihi: 10 Kasım 2019.
- Kasprisin, Lorraine (2009). "The Hidden Dimensions of Poverty: Rethinking Poverty and Education." *Journal of Educational Controversy*, 4(1): 1-4.
- Kuçuradi, İoanna (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Lakoff, George ve Johnson, Mark (2015). *Metaforlar Hayat Anlam ve Dil*. Çev., G.Y. Demir. İstanbul: İthaki.
- Mill, John Stuart (2017 [1863]). *Faydacılık*. Çev., Gökhan Murteza. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- NASW (2015). *Standarts and Indicators for Cultural Competence in Social Work Practice*. NASW, Amerika.
- Nozick, Robert (2006 [1974]). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. Çev., Alişan Oktay. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

- Öngen, Çağıl (2016). "Eleştirel Düşünümsellik." *Sosyal Çalışma ve Sosyal Politika Yazıları*. İbrahim Cılga, Ercem Erkul, Buğra Yıldırım ve İlkey Başak Adıgüzel (der.) içinde. Ankara: Bellek Yayınları. 47-60.
- Özgür, Özge (2010). "Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış." *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 21(2): 89-104.
- Rawls, John (2017 [1971]). *Bir Adalet Teorisi*. Çev., Vedat Ahsen Coşar. Ankara: Phoenix.
- Reamer, Frederic. G. (2014). "The Evolution of Social Work Ethics: Bearing Witness." *Advances in Social Work*, 15(1): 163-181.
- Rousseau, Jean-Jacques (2008 [1762]). *Toplum Sözleşmesi*. Çev., Ali Alper. İstanbul: Oda Yayınları.
- Saban, Ahmet (2009). "Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler." *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2): 281-326.
- Shardlow, Steven (2009). "Values, Ethics and Social Work." *Social Work Themes, Issues and Critical Debates*. Robert Adams, Lena Dominelli ve Malcolm Payne (der.) içinde. New York: Palgrave Macmillan.
- Sosyal Hizmet Uzmanları için Etik Kılavuz (2017). http://www.tfk.org.tr/_doc/pcp10_etik_kilavuz.pdf Erişim Tarihi: 12 Kasım 2019.
- Thompson, Neil (2014). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Çev., Özlem Cankurtaran Öntaş ve Burcu Hatiboğlu Eren. Ankara: Dipnot.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. Ankara: Seçkin.